

Herman Ottó

A madár szava értelmezve

Hirtelen belép az udvarodba az idegen, vagy betéved a csel-
lengő eb, és azonnal megszólal a kakas. Szavát ekkor úgy értelmezi a
Szilágyság népe, hogy azt mondja:

Ki kotoz itt?

Csakúgyan, a kakasnak ez a szózata úgy hangzik, mint a kérdés
– és az is. A nép eleven lelke emberi szóvá változtatja.

A pulyka nem is szól, hanem pityereg, már hogy a jércéje.
Fázékony kicsinyeit vezetgetve azt pityergi:

Csak úgy élünk, csak-csak-csak!

Erre a fiaik felelik:

Még egy ki-csitt-csitt-csitt-csitt!

Ekkor berzengésre fogja a pulykakakas, kereket vág a farkával,
s odalublubol a jércének:

Kúdulással is eltartalak.

Mikor a magyar pór¹ ezt értelmezi, bizony elmosolyodik, mert
hiszen pityergő életpórját ő is azon a módon vigasztalja:

Megbúg a dúc ülőfáján a fésűs galamb; a nép szerint ezt
mondja:

Van borunk!

Van borunk!

Erre a kút melletti pocsolyából odakiált a torkos kacska:

---

¹ pór: paraszt

*Csak csapra!
Csak csapra!*

A galam burukkolása megfelel a csöndes örömmek, amelyet a gazda érez, mikor pincéje rendben van. A kacsá² hápogása megfelel a mohóságnak, melynek nem az okos gazdálkodáson, hanem a prédaságon jár az esze. A magyar ember eleven esze kétféle embert tükröztet a két különböző madár természetében és szavában: a takarékosat és a prédát.

És mikor a tél a barátcinegét az erdőből a gyümölcsösbe szorítja, a kis madár ernyedetlen szorgalommal keresgéli eledelét ott, az ágak hónaljában, a kéreg repedésében: csupa alvó bogárság az, mely fának, virágnak, gyümölcsnek kártékony ellensége. Ekkor a kis cinege keresgélés közben így szól:

Nincs, nincs, itt sincs!

Amikor pedig mégiscsak talál valam icipici alvó hernyócskát, petét vagy mást, ekkor ezt mondja:

Kicsit ér, kicsit ér!

De azért csupa szorgalom!

Kiül sorba az éjjel járó bakcsó vagy vakvarjú a Tisza fővenyészére; a szava: *bak-vak-bak-vak!* A nép értelmet ad a madár szavának, mondván, hogy a vakvarjú ekkor ezt mondogatja:

*Jakab pap, hat vak bak,
vadgalamb ül.*

Vagyis hogy értelmetlen beszéd, bolond beszéd.

És mikor a hideg, zúzmarás tél beköszönt, a kis hegyes kontyos pipiskemadár, a szegénység téli barátja, melyről Tompa Mihály oly

---

² kacsá – a kacsá, vagyis a háziruca vadon élő rokona a tőkés ruca, „a tóság legnagyobb hápogója”, a többi ruca nem hápog, a barátrécék halk, füttyülő hangokat hallat

remekül zengett, beszorul az udvarra, ott keresi szűkös téli eledelét a csűr körül, és ha nem jut elég, azt mondja:

Kicsi csűr!

Mikor pedig a kemény hidegtől megcsikordul a hó s az éhező égimadarak seregei megszállják a falut és a kerékvágást, a pipiske kívánságot mond:

Csíki szűr!Csíki szűr!

Mert a jó abaposztóból^{3*} szabott csíki szűr vetekedik ám a bundával is. Szegény ember téli nyomorát így festi a pipiske értelmezett hangja.

No hát még egyet. Jó későre, mikor kitavaszkodott, az erdő és a kert fái kilombosodtak, megjön a távoli téli tanyájáról az aranysárga, feketével vegyes színű málinkó, néhol sárgarigó a neve. Nagyon szépen szól, akár a furulya méla hangja. És hát mit mond? A fiúnak, aki fészket kerülgeti, azt mondja:

Kell-e dió, fiú?

A fiú azt mondja: kell hát, és követi a madarat, ki messzire elcsalja a fészek tájáról, aztán otthagyja.

Beleavatkozik ez a gyönyörű madár még a falu előljárósága, de még a szolgabíróság dolgába is! Néha azt mondogatja:

Szolgabíró!

Nagy néha azt is, hogy:

Jó a bíró!

De bizony nemegyszer azt is – tisztesség ne essék! –, hogy:

---

³ abaposztó: durva, festetlen posztó

Huncut a bíró!

De még így is:

Síró-bíró!

Hej, be ritka a bíró könnye!
Szajánban azt mondja a kis csízmadár:

Duli-duli-Dezsőőő!

Azért pedig, mert a füstifecske, mint a viskók madara, kora hajnalban énekel, Szilágyban a nótája ez:

*Icsiri ficsiri ficsirike!
Nyisd ki a szemdet,
rest Birike!*

A tél káráról meg így okoskodik:

*Mikor én elmentem,
szénát, szalmát hagytam,
de most már semmi siiinCs!*

A pitypalatty:

*Hárman voltak a fürjecskék,
fürj, fürj, rendembe,
rendem bokor, rendem csipke,
ró, ró rekettye.
Ripityom gyere be,
rózsám, a rendembe.
Ripityom gyere be,
kis rózsám, ide be!*

Itt a *fürj* a fürjmadár szavát festi, mikor felrepül, a *ripityom* festi a pitypalattyot, a *ró, ró* a tojó felelgetése.

Értelme van a kis kakas rekedt szavának, azt mondja:

Forróvííz!

Ha pedig a gazdája neve Csete, akkor a kis kakas azt mondja:

Cseté jée-kée!

Már hogy ő a Csetéjék kis kakasa. Az öreg kakas ezt veti:

Pityi kókó!

A vén tyúk még sokat kárál, de aztán keveset tojik. Tud ám a lúd is mondogatni, de még hogy! Ha egy csapat a búza felé tart, azt hajtogatja:

*Ketten szedjül egy zsákba,
ketten szedjük egy zsákba!*

De mikor odaérnek, belerohannak, mert akkor már ez áll:

Kiki magának!

Mert ilyen a ludak törvénye (sok emberé is!). Haj-haj! De mikor a vén ludak okoskodnak, bezzeg ez így megyen; a pelyhesek azt mondják:

*Mi kicsinyek vagyunk,
szépek is vagyunk!*

Erre a vén ludak ezt vetik:

*Mikor kicsinyek voltunk,
mi is szépek voltunk!*

De nem hagyja ám a gúnár, és ezt kiáltja a véneknek:

Ha-háá! Régen vót a!

Hát a seregély talán nem ezt hajtogatja, mikor a cseresznyésbe szabadul:

Ki mit kaphat!

Ki mit kaphat!

A tarkabarka stiglic meg értelmesen mondja:

Cipity Lőrinc, cipity Lőrinc!

Tyaf-tyaf-tyaf.

Mikor ismét a torkos kacsza összekerül a szelíd galambbal, akkor így is járja a beszélgetés:

Galamb: *Van borunk!*

Kacsza: *Csak csapra! Csak csapra!*

Galamb: *Ó-ó, ez sohasem volt jó!*

Bizony nem, mert a korhelység – megárt.

De tud ám a magyar nép még egyebet is; illő szóval festi a madár szavát, lássunk néhány sort!

A bagoly: *huhol, huhog, üvölt, sziszeg, sí, rikolt.*

A banka: *vékkog - pu-pu-pu!*

A bóbic: *jajgat.*

A bölömbika: *bömböl, buffog.*

A daru: *krúgat, szól.*

A fecske: *ficserékel.*

A rigó: *rikkant.*

A fülemüle: *csattog.*

A fürj: *pitypalattyol.*

A galamb: *burukkol, búg.*
A gerle: *turbékol, kacag.*
A gólya: *kelepel.*
A gyöngytyúk: *rikácsol.*
A haris: *harsog.*
A héja: *girigol.*
A varjú: *károg.*
A kakukk: a nevét kiáltja.
A kuvik: *kuvikol.*
A csér: *rimánkodik.*
A lúd: *gágog, béseg, gágároz.*
A veréb: *csiripol.*
A páva: *rikít.*
A ruca: *hápog.*
A sas: *vijjog.*
A seregély: *csárog, zsinatol.*
A sirály: *sír.*
A szarka: *cserreg.*
A tövisszúró: *csetteget.*
A vércse: *visít, nyerít.*
A kis zsezse pedig: *csicseget.*

No, de a tyúk! Az aztán megyéről megyére így szólogat:

*karicsál, kodácsol, kotyog, krárog, karattyol, karátsál, kityög-
kotyog, vannyog, vattog, vattyant, vartyog.*

Tudnék biz én még vagy egy jókora könyvre valót: de hát most nem ezen van a sor.